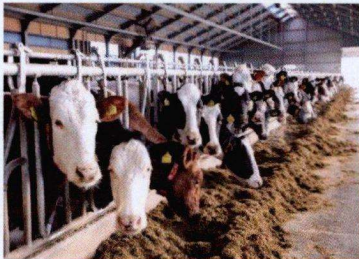
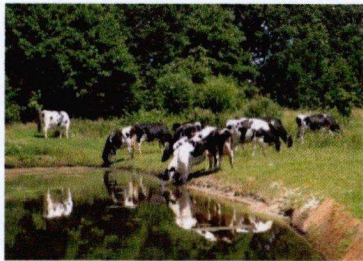

Gebiedsanalyse

Gebiedsgerichte Aanpak Salland

Rode draden voor het vervolg

Versie : V05
Datum : 15 november 2021
Status : Definitief

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Opgave en analyse van de cijfers	5
3. Wat kenmerkt Salland?	8
4. De rode draden voor het vervolg	10
<i>Inleiding</i>	10
4.1. Salland Loont	11
4.2. Bronmaatregelen.....	11
4.3. Opgaven gebouwde omgeving	12
4.4. Mogelijke bedrijfsbeëindigers	12
4.5. Grote verpachters/eigenaren	14
4.6. Focusgebieden rond Natura 2000-gebieden.....	14
4.7. Overige beleidsopgaven	15
5. Bijlagen	17
Bronnen voor gekozen rode draden	17

1. Inleiding

Provinciale Staten hebben op 28 oktober 2020 de kaders voor de Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof (GGA) vastgesteld. Een cruciaal onderdeel van de aanpak is het opstellen van een Gebiedsanalyse per GGA-gebied, met daarin een overzicht van de opgaven in het gebied en analyses van o.a. de omvang en herkomst van stikstofdepositie.

Analysefase

Per gebied zijn de GGA tafels eind vorig jaar (2020) begonnen met het in kaart brengen van de gebiedsdata. De data zijn bij elkaar gebracht in een digitale tool. Vanaf 12 mei kan iedereen deze raadplegen via <https://ggahub-stikstof-overijssel.hub.arcgis.com/>.

Op basis van deze gebiedsdata benoemen alle GGA-gebieden, samen met de deelnemers aan de gebiedstafels, specifieke kansen, knelpunten en raakvlakken met andere thema's. De gebiedsdata zijn het vertrekpunt geweest voor het vervolgesprek in Salland.

Rode draden

Voor het vervolg hebben we in Salland een aantal rode draden benoemd. De dataviewer, de gevoerde gesprekken met de gebiedspartners, de kansen en knelpuntenkaart en ook de lopende trajecten die samen komen in Salland Loont hebben we gebruikt als input.

Het gebiedsteam heeft een voorzet gedaan voor een aantal rode draden. Deze zijn op 10 juni 2021 met de deelnemers van de gebiedstafel besproken. De gebiedspartners hebben deze vervolgens met hun achterban besproken. Tijdens de gebiedstafel van 8 juli 2021 zijn de volgende rode draden benoemd die we als gebiedstafel de komende tijd verder samen gaan uitwerken:

- Bronmaatregelen
- Opgaven gebouwde omgeving
- Mogelijke bedrijfsbeëindigers
- Grote verpachters/eigenaren
- Opgaven rond Natura 2000-gebied Boetelerveld
- Opgaven rond Natura 2000-gebied Uiterwaarden IJssel (Rijntakken)
- Overige beleidsopgaven
- Salland Loont

Er blijft ruimte om opgaven toe te voegen of te schrappen. De verschillende rode draden worden in de volgende hoofdstukken verder uitgewerkt.

Betrokken partners

Per gebied is er een bestuurlijke gebiedstafel, een ambtelijke gebiedstafel en een ambtelijk gebiedsteam dat uitvoering geeft aan het gebiedsproces. Het gebiedsteam Salland bestaat uit twee gebiedsregisseurs, een projectsecretaris en projectondersteuner vanuit de provincie, aangevuld met inzet vanuit gemeente Raalte, Landschap Overijssel en LTO Noord.

Aan de ambtelijke en bestuurlijke gebiedstafel zijn vertegenwoordigd: gemeente Deventer, gemeente Raalte, gemeente Olst-Wijhe, Waterschap Drents Overijsselse Delta, Bouwend Nederland, IJssellandschap, Landschap Overijssel, NMO, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, OPG en Vitens. Agrariërs zijn vertegenwoordigd via o.a. LTO Noord, AJK, POV en NMV. De ambtelijke gebiedstafel is het eerste half jaar maandelijks bij elkaar geweest, de bestuurlijke tafel twee keer.

Daarnaast voeren de leden van het gebiedsteam Salland regelmatig gesprekken met overige stakeholders.

Manier van werken

In Salland lopen veel verschillende initiatieven, projecten en netwerken, zoals Kracht van Salland, Salland Deal, de New Deal, Kostbaar Salland etc. We maken zoveel mogelijk gebruik van deze samenwerkingsverbanden. De samenwerking met de verschillende partners is goed. Ook de samenwerking tussen landbouwpartners onderling is positief. In hoofdstuk 3 gaan we hier nader op in.

2. Opgave en analyse van de cijfers

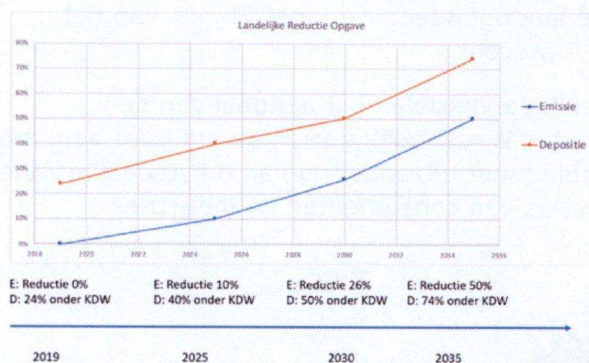
Reductieopgave emissie stikstof (landelijk)

In de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) zijn de zogenaamde omgevingswaarden voor de KDW als resultaatsverplichting vastgelegd. Het betreft in 2025 ten minste 40%; in 2030 ten minste 50% en in 2035 ten minste 74%).

In Overijssel worden deze landelijke opgave vertaald naar emissiecijfers. In de gebiedsagenda's wordt vervolgens inzichtelijk gemaakt welke lokale maatregelen genomen kunnen worden om bij te dragen aan deze landelijke opgave.

De landelijke reductie opgave van de stikstofemissie bedraagt:

- In 2025 10% emissiereductie;
- In 2030 26% emissiereductie;
- In 2035 50% emissiereductie.

Figuur: Landelijke reductie opgave (E = emissie; D = depositie)

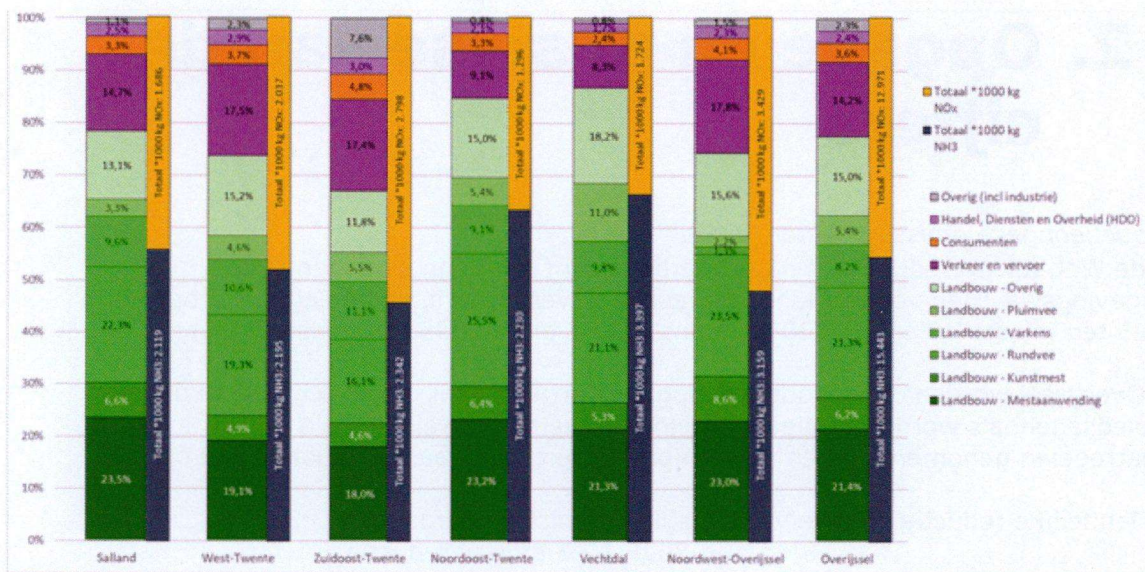
Data in beeld

Per GGA gebied is de gebiedsdata in kaart gebracht. Het resultaat is een brede verzameling gedetailleerde statistische gegevens afkomstig uit openbare bronnen van RIVM, BIJ12, CBS, PBL, aangevuld met gegevens die bij de provincie bekend zijn en van partijen uit de GGA-gebieden.

De data zijn bij elkaar gebracht in een digitale tool. Vanaf 12 mei kan iedereen deze raadplegen via <https://ggahub-stikstof-overijssel.hub.arcgis.com/>. De gebiedsdata zijn niet statisch, maar voortdurend in ontwikkeling. Zodra nieuwe data beschikbaar komen, verwerken wij die in deze database.

Wat valt op in Salland

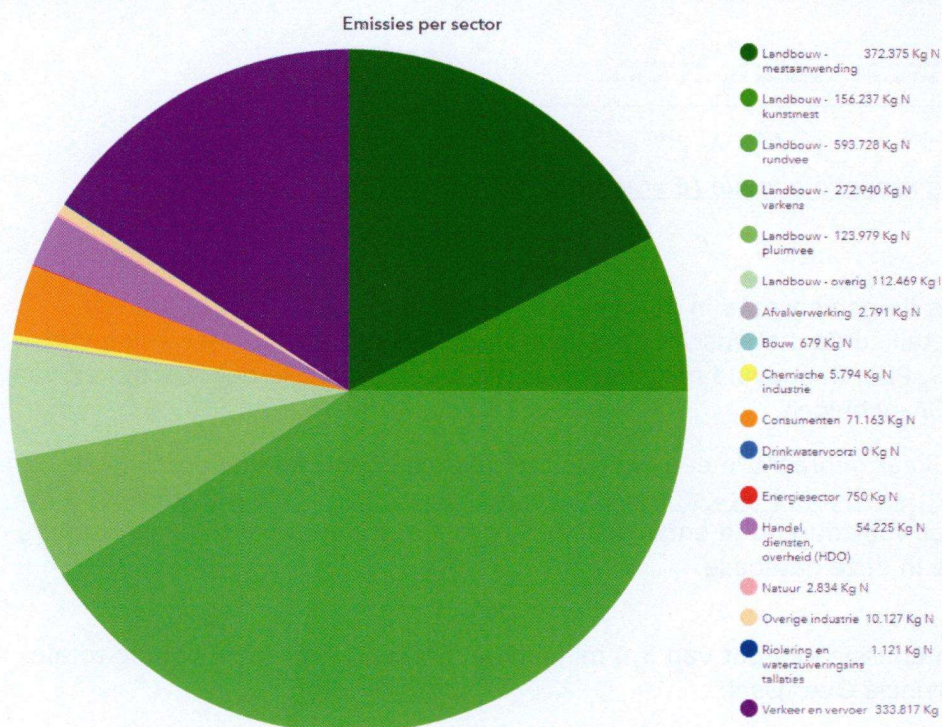
Salland heeft een emissie uitstoot van 3,8 miljoen kg. Dit is 13,4 procent van de totale uitstoot in de provincie Overijssel.

Figuur: Verdeling emissies per sector in % en per GGA gebied

Hierbij valt het prominente aandeel van de landbouwsector op met 78,4% van het geheel. 'Verkeer en vervoer' volgt met 14,7 procent.

In onderstaande grafiek kun je lezen uit welke onderdelen het aandeel van de landbouwsector komt. Het is geen verrassing dat ruimtelijk gezien de emissies vanuit de landbouw zijn verdeeld over het gehele gebied met uitzondering van de stedelijke zones. Daar vind je juist de concentratie aan emissies van consumenten en industrie.

Figuur: Verdeling emissies per sector in KG voor Salland

Korte beschrijving van de agrarische sector

Salland is een agrarisch georiënteerd gebied waar relatief veel landbouwbedrijven gevestigd zijn. Vooral veel melkveehouderijbedrijven (51%) met grasland. Vooral ten zuiden en ten oosten van Raalte is de dichtheid in bedrijven hoog. De totale opbrengst van alle landbouwbedrijven in Salland is bijna 54 miljoen euro per jaar. Bijna driekwart van de opbrengst is afkomstig van graasdierbedrijven (73%). De totale schuld van alle landbouwbedrijven in Salland is bijna 553 miljoen euro. Bijna 71% van de schuld is afkomstig van graasdierbedrijven.

Er zijn met name veel middelgrote bedrijven (46%) en grote tot zeer grote bedrijven (20%) die grote investeringen hebben gedaan in de bedrijfsvoering en daarmee nu een hoog financieel rendement leveren. Kenmerkend is dat er sinds 2006 (>1400 bedrijven) een afname is in het aantal landbouwbedrijven in Salland. In 2020 was dit gezakt tot onder de 1000 (956 bedrijven). Met name onder de melkveebedrijven was er een grote daling. De verwachting is dat deze trend zich doorzet. In Salland hebben namelijk rond de 370 landbouwbedrijven ogenschijnlijk geen opvolger (bijna 70% hiervan is een graasdierbedrijf.)

3. Wat kenmerkt Salland?

Salland is het gebied dat de gemeenten Olst-Wijhe, Deventer en Raalte omvat. Naast de stad Deventer is er een aantal grotere kernen (Bathmen, Diepenveen, Schalkhaar, Raalte, Heino, Olst en Wijhe) met daarnaast veel kleine kernen op het platteland. Naast de dienstensector en industriële sector vormt de landbouw een belangrijk onderdeel in de maatschappij. Het landschap kenmerkt zich door een gevarieerd landschap waar landbouwbedrijven, landgoederen en natuur zich afwisselen.

In Salland werken overheden en gebiedspartners op verschillende thema's intensief met elkaar samen. Men weet elkaar te vinden en de lijntjes zijn kort op de verschillende thema's die actueel zijn (o.a. woningbouwopgave, klimaatopgave, energieopgave, natuuropgaven en transitie agrarische sector).

Kracht van Salland

Toen het Provinciaal Meerjaren Programma Plattelandsontwikkeling (PmJP) in 2013 stopte, is in Salland verder gewerkt aan de opgebouwde relaties en is een samenwerking ontstaan in een gebiedsgerichte aanpak. Hieruit is de netwerkorganisatie De Kracht van Salland ontstaan. Een platform voor het uitwisselen van ideeën, innovatie en ervaringen voor alle partners die in Salland willen investeren.

Het is een integrale gebiedsaanpak, van 'onderaf. Iedereen doet naast zijn eigen activiteiten en projecten een stapje extra voor het algemeen belang: een vitaal Salland. Het gaat om projecten die bijdragen aan de leefbaarheid, sociale kwaliteit, plattelandsontwikkeling, landbouw, landschap, water, voedsel, bodem, toerisme, duurzaamheid, energie, onderwijs en arbeidsmarkt.

De gemeenten Deventer, Olst-Wijhe en Raalte en de waterschappen Drents Overijsselse Delta en Rijn en IJssel stimuleren en helpen waar nodig.

Het Leaderprogramma De Kracht van Salland is gebaseerd op de bottom-up aanpak en heeft in de huidige Leaderperiode 2015-2022 al 25 projecten uitgevoerd met in totaal een investering van 12,7 miljoen euro. Projecten die bijdragen aan nieuwe voorzieningen, ontmoetingsplekken, toeristische routes, meer bezoekers en verduurzaming.

Salland Deal

Het netwerk Salland Deal realiseert doelen op het gebied van landbouw, water, natuur en landschap. Het is een hecht netwerk dat bestaat uit Stichting IJssellandschap, Pachtvereniging, LTO Salland, Waterschap Drents Overijsselse Delta, Waterschap Rijn en IJssel, Stichting Kostbaar Salland, de gemeenten Deventer, Olst-Wijhe en Raalte, Agrarische Natuurvereniging Groen Salland en terrein beherende organisaties, vertegenwoordigd via Landschap Overijssel. Sinds kort is ook Salland Boert en Eet Bewust aangehaakt. Salland Deal werkt volgens een integrale aanpak, waarbij bij tegenstrijdige belangen, verschillende aanpakken, verschillende tijdsplanningen, soms tegenstrijdige ambities gebundeld worden in gezamenlijke doelen. Op dit moment lopen o.a. de projecten pilot LandvanWaarde, pilot Landschapsbeheer 2.0, praktijkproef bodemvruchtbaarheid en verschillende kavelruilprojecten.

Pilot LandvanWaarde

In de pilot LandvanWaarde stellen 30 boeren in Salland Noord gemiddeld 7 procent van de landbouwgrond beschikbaar voor biodiversiteit. Daarmee wordt zo'n 80 hectare aan kruidenrijke randen, plasdrassen, wintervoedselakkers en land met uitgestelde maaidata toegevoegd aan de al bestaande natuur- en landschapswaarden. LandvanWaarde organiseert de stapeling van beloningen als nieuw verdienmodel voor boeren die hieraan werken, zodat dit een serieuze pijler onder de bedrijfsvoering wordt. Het doel is om de

ervaringen die hier worden opgedaan, te vertalen in een regionaal sturingsmodel voor Salland, wat ook uit te rollen is naar alle andere regio's in Nederland.

New Deal tussen boer en Maatschappij Salland

In 2020 is door het College van Rijksadviseurs (CRa) een onderzoek¹ gedaan naar de mogelijkheden voor een landschapsinclusieve landbouw in Salland. Het resultaat is het rapport New Deal tussen boer en Maatschappij in Salland.

Het CRa ziet een toekomstperspectief voor Salland waarin een duurzaam, levensvatbaar landbouwsysteem in een aantrekkelijk en biodivers landschap wordt geschetst. Hierbij is inzichtelijk gemaakt welke nieuwe verdienmodellen er denkbaar zijn en wat ervoor nodig is om die dichterbij te brengen. Ook is in beeld gebracht wat de kansen en remmende factoren zijn om de transitie te realiseren. Het perspectief voor 2050 toont hoe in Salland een nieuwe balans gerealiseerd kan worden tussen landschap, schaalgrootte en agrarisch landgebruik. Om daar te komen zijn grote systeemveranderingen nodig. In het proces kwam naar voren dat deze veranderingen niet van de ene op de andere dag doorgevoerd kunnen worden door de ondernemers, stakeholders en hun collega's. Daarom is een tussenstap voor 2030 geformuleerd.

De bedrijfsvoering binnen de voorgestelde modellen zijn uitdagend, maar kan volgens het CRa met de huidige landbouwkundige technieken nu al worden ingezet. Het CRa geeft aan dat de grootste uitdaging in de transitie zit in het systeem rondom de boeren. Om het geschetste perspectief voor 2050 te kunnen realiseren is meer nodig dan alleen veranderingen binnen de agrarische bedrijfsvoering en het landschap. Het gaat ook om beleid, vertrouwen, financiële zekerheid, samenwerking en regionale vitaliteit. Onder andere inzetten op maatregelen op maat voor de bedrijven, een hechtere band tussen boer en burgers, decentrale financiering voor ecosysteemdiensten en uitbouw van bestaande initiatieven. Dit onder de voorwaarde dat er een consistent langetermijnbeleid is die innovatie en investering ondersteunt, een gebiedscontract waarbij je lange termijn doelen stelt, samenwerking die ontstaat vanuit de agrariërs en niet is opgelegd, inzetten op stapeling van verdienmodellen voor ecosysteemdiensten en een geborgde financiering als randvoorwaarde voor de ingrijpende verandering in de bedrijfsvoering.

Salland staat voor een uitdaging. Verschillende beleidsdoelen (stikstof, klimaat, water, energie, woningbouw etc.) komen op het gebied af. Specifiek de agrarische sector en andere grondgebruikers voelen en merken de druk op grond en maatschappelijke opgaves.

Salland Loont

Vanuit het project LandvanWaarde en op basis van het onderzoek van de CRa is het idee ontstaan om voor heel Salland te werken aan een verdienmodel voor dit soort maatschappelijke diensten, uitgevoerd door agrariërs en andere grondeigenaren en betaald door de samenleving (inwoners, overheden en bedrijfsleven): Salland Loont. Met Salland Loont wil men een integrale gebiedsgerichte aanpak stroomlijnen en diensten die invulling geven aan maatschappelijke opgaven organiseren via een gebiedsorganisatie in Salland.

¹ [rapport "New Deal tussen boer en Maatschappij"](#)

4. De rode draden voor het vervolg

Inleiding

Het gebiedsteam heeft een voorzet gedaan voor een aantal rode draden. Deze zijn op 10 juni 2021 met de deelnemers van de gebiedstafel besproken. De gebiedspartners hebben deze vervolgens met hun achterban besproken. Tijdens de gebiedstafel van 8 juli 2021 zijn de volgende rode draden benoemd die we als gebiedstafel de komende tijd verder samen gaan uitwerken:

1. Salland Loont
2. Bronmaatregelen
3. Opgaven gebouwde omgeving
4. Mogelijke bedrijfsbeëindigers
5. Grote verpachters/eigenaren
6. Focusgebieden rond Natura 2000-gebieden
7. Overige beleidsopgaven

Basis voor de rode draden

De rode draden zijn via bovenstaande route tot stand gekomen. De inhoudelijke basis bestaat in Salland uit de dataviewer, de gevoerde gesprekken met de gebiedspartners, de kansen en knelpuntenkaart en ook de lopende trajecten die samen komen in Salland Loont².

Hoe verder

De genoemde rode draden bieden de basis voor het vervolgtraject. Deze zullen we als gebiedstafel vertalen naar mogelijke maatregelenpakketten als onderdeel van de gebiedsagenda. Pakketten die bijdragen aan de reductieopgave die is meegegeven. Het proces naar de gebiedsagenda werkt van grof naar fijn.

² Bronnen voor gekozen rode draden:

- Notitie Inventarisatie kansen- en knelpuntenkaart
- Verslag gevoerde gesprekken stakeholdersanalyse
- Verslag ideeën en wensen uit het gebied
- NewDeal Sallands Landschap loont
- Presentatie Land van Waarde en Salland Loont
- Weergave Rode draden sessie gebiedsteam

4.1. Salland Loont

In Salland komen twee sporen op dit moment heel mooi bij elkaar als het gaat om gebiedsgericht werken.

In *bidbook van LandvanWaarde* schetsen de boeren een perspectief voor Salland in 2030. LandvanWaarde organiseert nu in Salland-Noord de stapeling van nieuwe beloningen voor boeren die werken aan natuur, landschap en biodiversiteit, zodat deze thema's een serieuze pijler onder de bedrijfsvoering worden. Dit model wil Salland verbreden naar een breder dienstenpakket met goede verdienmodellen.

Daarnaast werkten de gebiedspartners al in het netwerk *Salland Deal* aan een meer programmatische integrale aanpak in Salland op de thema's landbouw, natuur, bodem en water. Dit is door de Rijksadviseurs vertaald naar het *rapport "New Deal tussen boer en Maatschappij"*. Een voorstel om te komen tot kringlooplandbouw in Salland.

Met de oprichting van Salland Loont wordt bovenstaande beweging van verduurzaming en verdienmodellen voor de agrarische ondernemers en grondbezitters in Salland verder uitgerold. Met als ambitie:

- Zelf aan het roer te staan van de opgave waar het gebied voor staat;
- Concreet bij te dragen aan verschillende beleidsdoelen van overheden door deze over te nemen;
- Hierover pakketafspraken te maken en de eerlijke vergoeding te krijgen die bij de inspanning past;
- Dit door bundeling van geldstromen vanuit overheden, instellingen, bedrijven en consumenten wordt een fonds gevormd.

In dit programma wordt uitdrukkelijk naar de verbinding tussen de boer en de burger gezocht. Dat is de New Deal waar de Rijksadviseurs over spreken en dat is waar de gebiedspartners in Salland in geloven.

Op dit moment worden de contouren van de aanpak voor een programma uitgewerkt. Er wordt gekeken naar wat er nodig is om vanuit het gebied het aanbod te realiseren richting maatschappij/samenleving en overheden. Omdat het thema stikstofreductie één van de uitdagingen is waar we als gebied op dit moment voor staan, is dit onderwerp nadrukkelijk onderdeel van de ambitie die Salland Loont heeft geformuleerd.

Kortom, een initiatief waarin het gebied zelf laat zien bereid is stappen te zetten, hier een eerlijke ondersteuning voor verwacht en het liefst vandaag aan de slag wil. Het is daarmee een belangrijke rode draad op inhoud en op samenwerking voor de GGA Salland.

4.2. Bronmaatregelen

Op dit moment is een deel van de bronmaatregelen via de landelijke LNV/RVO lijn al uitgevoerd, een aantal is nog in voorbereiding. In het najaar verwachten we een tussenevaluatie over de stand van zaken van de bronmaatregelen en de effectiviteit van het totale pakket om de stikstofproblematiek op te lossen. Op basis van de evaluatie worden mogelijk stappen gezet om het pakket aan te passen. Op dit moment bestaat er discussie of de maatregelen van het huidige pakket voldoende zijn voor de stikstofproblematiek.

De opgave voor de GGA Salland is hoe de bronmaatregelen op de juiste wijze kunnen worden ingezet voor Salland. Daartoe zijn de volgende vragen relevant:

- Welke bronmaatregelen zijn het meest effectief voor de stikstofopgave in Salland en de deelgebieden?
- Op welke manier kunnen de gegeven (generieke) bronmaatregelen gebiedsgericht ingezet worden?

- Hoe kan de verbinding gemaakt worden met de bestaande netwerken in Salland (Salland Loont, Land van Waarde)?

Bij de uitwerking zijn de volgende zaken van belang:

- Draagvlak onder de landbouw voor de geplande bronmaatregelen met een haalbaar financiersplan. Dit start met een gebiedsronde dit najaar.
- Het feit dat er een doordacht plan bestaat van de bronmaatregelen, passend in het gebied en bij de ondernemers.
- N-opgave als onderdeel van een heldere en gedragen landbouwvisie.

4.3. Opgaven gebouwde omgeving

In maart 2021 hebben de provincie en gemeenten in West-Overijssel de regionale woonagenda West-Overijssel vastgesteld. De komende tien jaar verwachten we dat de regio West-Overijssel verder zal groeien met circa 35.000 - 40.000 huishoudens. De verwachting komt voort uit de beschikbare woningbehoefteprognoses en de ambitie om bij te dragen aan het oplossen van de actuele woningnood in Overijssel en Nederland door het naar voren halen van het woningbouwprogramma na 2030. Dit is een forse ambitie die dus niet alleen voorziet in de lokale behoefte maar ook in een extra behoefte door onder andere toenemende migratie uit de Randstad en andere landsdelen.

Voor Salland concentreert deze groei zich met name rond Deventer maar ook Olst-Wijhe en Raalte hebben forse woningbouwopgaves. Dit gebeurt zoveel mogelijk door inbreiding, maar de overheden zien ook dat op sommige plekken uitbreiding nodig is. Ruimtelijke kwaliteit is hierin leidend, het behoud van onze unieke landschappen staat voorop. De overheden bieden daarom ruimte aan specifieke en unieke woningen en woonmilieus in het buitengebied. Dit kan onder andere door de transformatie van boerenerven (VAB's) in het buitengebied. Deze nieuwe woonmilieus kunnen gezien worden als het visitekaartje van West-Overijssel en moeten naast het karakter van de regio ook de innovatiekracht van de regio zichtbaar maken. In Salland is het percentage mogelijke stoppers, dus vrijkomende agrarische bedrijven, bovenmatig hoog in vergelijking tot de rest van Overijssel.

De woningbouwopgave is een belangrijk deel aan de vraagkant van de ontwikkelruimte. Deze komt pas beschikbaar als de stikstofreductie gerealiseerd is. Dit zou dus tot specifieke knelpunten kunnen leiden ten aanzien van stikstofdepositie waardoor woningbouwplannen vertraging op kunnen lopen. Een van de doelen van de gebiedsgerichte aanpak voor Salland is om vraag en aanbod bij elkaar te brengen. Voor de gemeenten Deventer, Raalte en Olst-Wijhe is het daarom van belang om alle woningbouwlocaties tot 2030-2035 in beeld te brengen en om vervolgens door te laten rekenen hoeveel stikstofruimte er nodig is om de voorziene woningbouw te kunnen realiseren. Naast woningbouw is het ook van belang om dit voor infra en bedrijventerreinen goed in beeld te brengen.

4.4. Mogelijke bedrijfsbeëindigers

De dataviewer laat zien dat in Salland een grote concentratie potentiële bedrijfsbeëindigers aanwezig is (hoger dan gemiddeld in Overijssel)³. Dit heeft op meerdere vlakken gevolgen voor het gebied en vanuit een reductieopgave kan dit proces een belangrijke bijdrage leveren aan de GGA agenda.

Naast de vrijkomende stikstofruimte kan een bedrijfsbeëindiging leiden tot vrijkomende grondposities, economische ontwikkelruimte en ruimte voor het versterken van de ruimtelijke en sociale kwaliteit.

³ [Dataviewer - Ontwikkeling aantal bedrijven](#)
[Dataviewer GGA - Bedrijfsopvolging](#)

Door slimme combinaties te maken kan een bedrijfsbeëindiging financieel mogelijk worden gemaakt en bijdragen aan een bredere gebiedsopgave. Denk aan extensivering en bedrijfsoptimalisatie van de overige agrarische bedrijven in de omgeving in combinatie met landschapsherstel en invulling van de andere beleidsopgaven (bossenstrategie, energieopgave, wateropgaven) en wensen (particuliere natuurontwikkeling). Door slim om te gaan met het vrijkomend agrarisch vastgoed kan een bedrijfsbeëindiging bijdragen aan de invulling van bijvoorbeeld de lokale woningbouwopgaven en wensen. Wellicht is een aanpassing van het provinciale (KGO) dan wel gemeentelijke beleid (o.a. Vrijkomende Agrarische Bebouwing, Rood voor Rood) nodig om maatwerk mogelijk te maken. Het kan daarbij helpen om dit vraagstuk meer gebiedsgericht te benaderen in plaats van alleen op locatieniveau zoals nu vaak gebeurt.

In de praktijk blijkt dat veel agrariërs die voornemens zijn te stoppen het lastig vinden deze stap te zetten. Veelal is het een ingewikkeld traject waarbij veel komt kijken (financieel, emotioneel en procesmatig). Een proces dat lastig is te overzien en vaak een aantal jaren in beslag neemt. Goede ondersteuning van deze potentiële stoppers door onder andere de contact- en vertrouwenspersoon in Raalte en de erfcoaches is gewenst (sociaal emotioneel en uitvoerend/oplossingsgericht).

Een andere analyse is nodig om duidelijk te krijgen wat deze mogelijke bedrijfsbeëindigers betekenen voor de opgave. Denk aan vragen als: Om welk aantal gaat het, meer inzicht in de deelgebieden waar de locaties zich zullen aandienen en over welke periode, welk oppervlak landbouwgrond betreft het en hoeveel oppervlak stallen en emissie is hieraan gekoppeld? Maar ook de vertaling wat het kan brengen voor agrariër, maatschappij en de GGA opgave.

Eerste aanzet:

- Hoe moeten de getallen uit de dataviewer gelezen worden? Hoe groot is het werkelijk aantal mogelijke stoppers, waar bestaat deze groep uit, wat zijn uitgangspunten, wat zijn de (hoofd)redenen om te stoppen (niet alleen bedrijven waarvoor op dit moment nog geen bedrijfsopvolger in beeld is maar ook jongere boeren stoppen of maken andere keuzes.
- Om welke type bedrijven gaat het (intensieve veehouderij, melkvee of anders) en omvang (m2 gebouwen/grondoppervlakte) en is het eigendom of pacht?
- Wat gebeurt er op korte en langere termijn met de bedrijfslocaties?
- Waar gaan vrijkomende gronden heen, wat is hier de opname capaciteit vanuit de omgeving?
- Zijn er ruimtelijk specifieke gebieden of concentraties van stoppers voorzien en wat zijn mogelijke ruimtelijke consequenties daarvan?
- Wat betekent dit op sociaal maatschappelijk vlak? Denk aan leegstand, ondermijning, pensioen en het financiële perspectief etc.
- Welke studies, (en conclusies) beleid en beleidsevaluaties zijn al bekend?
- Wat betekent dit voor woningbouwvraag en aanbod en bijbehorende regelgeving?
- Welke beleidskeuzes brengt dit met zich mee?
- Kunnen/willen we voor een effectieve inzet van de beëindigingsregeling veehouderij (en/of opkoopregeling) nog flankerend beleid, regels en/of communicatiestrategie toepassen?
- Goede voorbeelden noemen.
- Wat brengt dit voor de stikstofopgave?
- Zijn er nog andere opgaven en kansen die we hieraan kunnen koppelen?

4.5. Grote verpachters/eigenaren

Salland kent een aantal grote en minder grote landgoederen⁴. Deze landgoederen hebben een behoorlijke grondpositie in de regio⁵. Daarnaast is er een groep aan grootste grondeigenaren in het landelijk gebied te herkennen (vanwege de AVG niet te delen op dit moment), eigenaren met een deel van de gronden die is verpacht aan agrariërs uit de regio.

Kenmerkend voor de Sallandse landgoederen is dat zij naar verhouding veel agrarische gronden verpachten. Een ontwikkeling die gaande is, is dat steeds meer landgoederen in samenwerking met hun pachters duurzame landbouw/natuurinclusieve landbouw stimuleren. Uitgangspunten hierbij zijn het herstel van natuur, bodem en biodiversiteit, versterken van landschap en vasthouden van water. Ontwikkelingen die een bijdrage leveren aan de emissiereductie. De ontwikkeling van ecosysteemdiensten die leiden tot nieuwe verdienmodellen voor de agrarische sector. Een kans is deze kennis en ervaring uit te breiden door hierin te faciliteren.

Voor de landgoederen is het van belang dat hun terreinen multifunctioneel kunnen blijven. De mix van landbouw en natuur vormt daar de basis. Maar ook toegankelijkheid voor recreatieve doeleinden zoals het mountainbikenetwerk dat de afgelopen jaren is ontstaan. Voor de landgoederen zijn meekoppelkansen van belang op gebied van bos (herstel, revitaliseren en aanleg) en water. Ook voor de landgoederen is het van belang de landgoederen financieel op orde te houden.

De opgave is te inventariseren op welke manier de Sallandse Landgoederen een rol kunnen spelen in het GGA proces en de bijbehorende doelstellingen.

4.6. Focusgebieden rond Natura 2000-gebieden

Als wordt gekeken naar de depositieopgave die in de WSN is opgenomen lijkt het logisch te kijken naar de omgeving rond Natura 2000-gebieden. In Overijssel kennen we voor deze gebieden in beginsel de Ontwikkelopgave Natura 2000. Dit betekent dat, parallel aan het proces om tot gebiedsagenda's te komen in het kader van de GGA Salland, de ingezette processen in het kader van de Ontwikkelopgave Natura 2000 doorlopen. Gezien de gevoeligheden rond de Natura 2000-processen is nadrukkelijk meegegeven dat, indien nadere uitwerking wordt geven aan focusgebieden, dit met zorg en in goed overleg met de omgeving moet plaatsvinden.

Ontwikkelopgave Natura 2000

Deze zijn gericht op de begrenzing van de Natura 2000-gebieden en de daaraan gekoppelde- uitwerkingsgebieden (gele gebieden). In de gebiedsprocessen rond deze gebieden wordt gekeken naar benodigde maatregelen. Waar nodig worden deze vertaald naar ruimtelijke kaders en besluitvorming. Vervolgens volgt uitvoering van de benodigde werkzaamheden.

In Salland hebben we te maken met twee Natura 2000-gebieden. Voor Boetelerveld geldt dat het voorgaande proces is afgerond en de uitvoering heeft plaatsgevonden. Voor IJsseluitwaarden IJssel geldt dat dit proces loopt.

Natura 2000-gebied Boetelerveld

Met name in het Boetelerveld (171 ha) en een bufferzone daar omheen (120 ha) zijn in 2020 en 2021 verschillende werkzaamheden verricht om de natuur te versterken en weerbaarder te maken voor de toekomst. Er zijn vernattingsmaatregelen genomen en maatregelen om de inspoeling van meststoffen te beperken. De uitgevoerde maatregelen hebben directe gevolgen voor 24 particulieren grondeigenaren. De uitvoeringsfase is

⁴ Voorbeelden van landgoederen zijn IJssellandschap, 't Rozendaal, Schoonheten, De Gelder, Windesheim, Overvelde/Zorgvliet, ASR – de Hoek en Hoenlo, De Bannink, Den Alerdinck II en havezathe Reelaer/de Gunne.

⁵ [Dataviewer GGA - Landgoederen](#)

voorafgegaan door een jarenlang gebiedsproces van planvoorbereiding en uitwerking. Een aantal van de particuliere grondeigenaren kijkt terug op een periode van onrust en veel onduidelijkheid. De oproep is dan ook om terughoudend en met zorg naar het gebied te kijken als het gaat om stikstof.

Uiterwaarden IJssel (Rijntakken)

De begrenzing van het Natura 2000-gebied Rijntakken omvat vrijwel alle gronden die buitendijks van de rivier de IJssel zijn gelegen. Via verschillende projecten zijn de uiterwaarden de afgelopen decennia aangepast. De projecten Ruimte voor de Rivier, NURG en plan Ooievaar zijn hier voorbeelden van. Resultaat: veel gronden in de uiterwaarden van de IJssel zijn uit agrarisch gebruik genomen en ingericht ten behoeve van de aanwezige natuur- en water(veiligheid) doelen.

Staatsbosbeheer en de Staat zijn naast enkele particulieren en landgoederen (IJssellandschap en Windesheim), de grootste grondbezitters. Deze buitendijkse gronden hebben een agrarische of natuurbestemming met in veel gevallen een waterstaatkundige dubbelbestemming. In de directe zone rondom het Natura 2000-gebied is het grondgebruik divers: veel agrarisch gebruik (voornamelijk grasland), bossen (o.a. van IJssellandschap en Windesheim) en woningbouw.

4.7. Overige beleidsopgaven

Naast de specifieke opgave vanuit het stikstofdossier liggen er ook veel andere opgaven in het gebied. Ook deze opgaven zijn van invloed op het gebied. Ze leggen een flinke druk op de grond. Binnen het GGA proces is het de uitdaging scherp te krijgen wat de exacte overige opgaven zijn en of het van meerwaarde is om ze mee te nemen in het GGA proces. We hebben het onder andere over de volgende opgaven:

Energieopgave

Deze wordt georganiseerd via de Regionale Energie Strategie (RES) en is voor Salland onderdeel van het gebied West Overijssel: *Regionale Energiestrategie West-Overijssel - Regionale Energiestrategie West-Overijssel (reswestoverijssel.nl)*

In het kort komen de opgaven voor Salland neer op:

Gemeente	Zon op veld GWh	Zon op dak GWh	Wind GWh	Totaal GWh
Deventer	49	100	63	212
Olst-Wijhe	64	10	pm	74
Raalte	41	52	7	100

Zon: Ongeveer 0,5 tot 1 GWh per jaar per hectare

Wind: een windmolen met een vermogen van 3 MW, 6,5 miljoen kWh per jaar aan stroom opwekt

Bossenstrategie

In de bossenstrategie is de landelijke doelstelling een toename van ongeveer 37.000 hectare bos in Nederland. Dit houdt in een uitbreiding van bos binnen en buiten (waterlopen, landbouw, woningbouw en energieopgave) het Natuurnetwerk. Vanuit de provincie is een eerste inschattende vertaling gemaakt voor de opgave in Salland: 500 ha bosuitbreiding tot 2030, 400 ha agroforestry tot 2050, 20 ha voedsel bos en 10% groen blauwe dooradering.

In de eerste fase van de bossenstrategie wordt in eerste instantie ingezet op aanleg van 20 ha bos in natuurgebieden, 20 ha buiten natuurgebieden en het uitvoeren van 1 pilot in agrarisch gebied.

Water en Klimaatadaptatie

Water en klimaatadaptatie is een beleid in ontwikkeling. Er worden op dit moment al instrumenten op ingezet. Doelen zijn:

- Een goede kwaliteit van grond- en oppervlaktewater voor karakteristieke planten en waterdieren en voor de drinkwaterwinning, door beperking van de belasting met meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen.
- Beek- en watersysteemherstel, gericht op versterking van de ecologische en landschappelijke kwaliteit, voorkomen van droogval en de bijdrage aan een klimaat robuust watersysteem in 2050.
- Aanpassen van het watersysteem en grondgebruik, zodat in de zomer voldoende water beschikbaar is voor drinkwaterproductie, natuur en landbouw door in de winter de grondwatervoorraad te vergroten en lokaal wateroverlast door toenemende kwel en piekbuien te accepteren (functie volgt water(beschikbaarheid)).
- Ontwikkelen van een klimaat robuuste inrichting om effecten van een overstroming te beperken.
- Het aanpassen van het watersysteem rond stedelijk gebied om wateroverlast en hittestress in de steden te beperken en tegen te gaan.
- De waterkeringen op orde.

Instrumenten die nu al ingezet worden lopen onder andere via het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer en het programma Zoet Water Oost Nederland (ZON): [Bedrijfsvoering | Deltaplan Agrarisch Waterbeheer](#) en [Zoetwatervoorziening Oost-Nederland \(ZON\) | Waterschap Drents Overijsselse Delta \(wdodelta.nl\)](#)

Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB)

Op Europees niveau spelen de ontwikkelingen binnen het GLB een belangrijke rol voor de agrarische sector. De Europese inkomens- en investeringsondersteuning voor agrarische ondernemers gaat veranderen richting toekomstbestendig boeren. Denk bijvoorbeeld aan weidevogelbescherming, het verbeteren van bodemkwaliteit en het verminderen van CO₂- en stikstofuitstoot. Maar ook het vernieuwen van de beloningsstructuur staat onder de aandacht. Dit biedt kansen voor Salland om op aan te haken. (Collectief Midden Overijssel heeft met Salland Loont een GLB pilot ingediend bij LNV om een model uit te werken en te onderzoeken. Hierbij wordt het maken van bedrijfsomgevingsplannen en beloningsstructuur voor toekomstgerichte ondernemers in de praktijk onderzocht.

Betrokken partners

De realiteit is dat veel beleidsopgaven elkaar 'in het veld' raken. Bij de grondeigenaren bijvoorbeeld komen veel beleidsopgaven samen. Maar ook overheden staan voor keuzes in ruimtelijke zin. Er staat de komende tijd veel te gebeuren. Integrale aanpakken bij ondernemers, innovatief denken en doen en o.a. ruimte bieden in beleid zijn nodig om deze aanpak te kunnen realiseren.

Vanuit de verschillende rode draden leggen we koppelingen met deze overige beleidsopgaven. Hiervoor is het belangrijk dat de kaders, opgaven en bijbehorende financiële middelen en regelingen tijdig bekend worden gemaakt.

5. Bijlagen

Bronnen voor gekozen rode draden

- Notitie Inventarisatie kansen- en knelpuntenkaart
- Verslag gevoerde gesprekken stakeholdersanalyse
- Verslag ideeën en wensen uit het gebied
- NewDeal Sallands Landschap loont
- Presentatie Land van Waarde en Salland Loont
- Weergave Rode draden sessie gebiedsteam

Op te vragen bij gebiedsteam Salland (GGASalland@overijssel.nl).